

Коронавірусні (COVID-19) скринінгові пункти та їхній захист відповідно до міжнародного гуманітарного права

Хімена Гальвез, правовий та політичний експерт – Євразія

Коронавірусні скринінгові пункти, штат Карен, М'янма - Karen News, KNU

Системи охорони здоров'я в країнах, що постраждали від збройного конфлікту, стикнулися з [подвійною загрозою збройного конфлікту чи насильства з однієї сторони, та пандемії COVID-19 з іншої](#). Незважаючи на ключові функції медичних закладів під час цієї кризи та їх спеціальний захищений статус відповідно до міжнародного гуманітарного права, медичні заклади продовжують [піддаватися нападам](#). На додаток до превентивних заходів, запроваджених державами для боротьби з триваючою пандемією, декілька недержавних збройних груп (НДЗГ) [прийняли низку заходів для боротьби з коронавірусом](#) на неконтрольованих урядом, спірних чи важкодоступних територіях. Зокрема, НДЗГ встановили скринінгові пункти та карантинні притулки у віддалених районах, які часто знаходяться під їхнім контролем та не мають офіційних медичних закладів чи центрів тестування на COVID-19. Організація «Женевський заклик» зафіксувала нещодавні напади на скринінгові пункти в Колумбії, М'янмі та на Філіппінах; такі напади негативні впливають на систему охорони здоров'я, заходи стримування хвороби та загальну реакцію на кризову ситуацію. Такі напади також викликають сумніви щодо можливості розглядати імпровізовані коронавірусні скринінгові пункти як медичні об'єкти, які наділені спеціальним захистом під час збройного конфлікту, відповідно до норм міжнародного гуманітарного права (МГП). Дана стаття спрямована на вирішення цього проблемного питання та аналіз впливу присутності членів збройних угруповань на скринінгових пунктах, які обслуговують вказані імпровізовані пункти з медичними та/або дотичними до військових функціями, на їхній захищений статус відповідно до МГП. Загальною метою даної статті є інформування практичної діяльності сторін збройного конфлікту та забезпечення ефективного реагування на COVID-19.

Коронавірусні скринінгові пункти:

спеціально створені для запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 пункти, які проводять вимірювання температури, виявляють симптоми коронавірусу COVID-19, проводять тестування, надають засоби індивідуального захисту, в тому числі для дезінфекції, перевіряють особисті дані для контролю протестованих індивідів, результатів тестування (як негативних, так і позитивних) та осіб з якими контактували протестовані, направляють пацієнтів до карантинних притулків або інформують медичні заклади для подальшої госпіталізації чи лікування, розповсюджують за допомогою плакатів інформацію щодо запобігання поширенню хвороби тощо.

Для цілей даної статті використовується термін «медичні формування» (установи) на протигагу терміну «заклади охорони здоров'я», оскільки термін «медичні формування» передбачений в МГП як об'єкти, наділені спеціальним захистом.

НДЗГ та коронавірусні скринінгові пункти

Серед заходів, запроваджених недержавними збройними групами для запобігання поширенню COVID-19, виділяють встановлення [імпровізованих карантинних притулків](#) та [скринінгових пунктів](#). На вказаних скринінгових пунктах проводять вимірювання температури, розповсюджують засоби індивідуального захисту, перевіряють особисті дані з метою контролю, ведуть облік осіб, які повертаються з-за кордону чи з інших регіонів країни, надають інструкції щодо карантинних правил тощо. Додатково деякі скринінгові пункти направляють людей із симптомами COVID-19 до державних чи контрольованих НДЗГ лікарень. Більшість із цих коронавірусних скринінгових пунктів обслуговуються медичними працівниками, за підтримки членів державних сил безпеки або ж членів НДЗГ. На жаль насильство щодо медичних працівників зросло в країнах, що страждають від збройних конфліктів, та подекуди зачепило також імпровізовані скринінгові пункти.

Правовий базис відповідно до МГП

Визначення медичних формувань (установ)

Визначення медичних формувань передбачене в Додатковому Протоколі до Женевських Конвенцій (Протоколі I) від 8 червня 1977 року та в коментарі до Протоколу I від 1987 року, які присвячені міжнародним збройним конфліктам. Через відсутність подібного визначення у Протоколі II, який присвячений неміжнародним збройним конфліктам, та на підставі [норм звичаєвого МГП](#) до неміжнародних збройних конфліктів застосовуються відповідні положення Протоколу I.

МГП визначає «медичні формування» як установи та інші постійні або тимчасові формування, як воєнні, так і цивільні, створені для медичних цілей, а саме: для розшуку, підбирання, транспортування, встановлення діагнозу чи лікування, включаючи надання першої допомоги, поранених, хворих і осіб, а також для профілактики захворювань. Цей термін стосується, наприклад, госпіталів та інших подібних медичних центрів та інститутів, складів медичного майна та медико-фармацевтичних складів таких формувань. Мета з якою використовується медичне формування у визначений момент часу визначає чи установа підпадає під визначення «медичного формування», незалежно від причин та мети з якими її було збудовано. Наприклад, мобільні заклади планування сім'ї, які не надають медичне лікування, будуть вважатися «медичними формуваннями» до тих пір, доки їхнє використання не пов'язане з військовою сферою діяльності. Більше того, медичні формування підпадають під цю категорію незалежно від того чи вони є державними, військовими чи створеними НДЗГ. Також важливо зауважити, що установи, які не призначені для безпосередньої турботи про хворих чи поранених, але спрямовані на зниження рівня захворюваності шляхом запобігання поширенню хворіб, також вважаються «медичними формуваннями». Відповідно до МГП коронавірусні скринінгові пункти належать до медичних формувань та користуються захистом за умови, що вони використовуються винятково в медичних цілях.

Обов'язок поважати та захищати медичні формування

Відповідно до МГП медичні формування, які використовуються винятково в медичних цілях, користуються повагою та захистом та не повинні піддаватися жодним нападам. [Обов'язок поважати](#) медичні формування означає, що на них не можна нападати чи заподіювати будь-яку шкоду, не можна перешкоджати їхній діяльності, зокрема, шляхом встановлення перешкод, заборон чи обмежень для доступу до медичних послуг чи медикаментів. [Обов'язок захищати](#) медичні формування означає, що повинні прийматися заходи для спрощення роботи медичних

формувань та надаватися допомога у разі потреби, наприклад, шляхом допуску поставок необхідних для запобігання поширенню захворювань медикаментів. Медичні формування не можна використовувати як «щити» для захисту військових об'єктів та повинні розташовуватися на необхідній відстані від військових об'єктів, які є легітимними воєнними цілями.

Присутність військових у медичних формуваннях

Важливо зазначити, що відповідно до МГП [персонал медичних формувань може мати на озброєнні легку особисту зброю для самозахисту та захисту поранених, хворих чи цивільних](#), які перебувають під їх контролем для медичних цілей, зокрема, медичного скринінгу. Під терміном «легка особиста зброя» зазвичай розуміють зброю, яка переноситься та використовується однією особою, включаючи ручну зброю, таку як пістолети тощо. Проте кулемети та інша важка зброя, яку складно переносити та використовувати одній людині, заборонені. У зв'язку з цим, присутність легко озброєного персоналу в медичних формуваннях [не призводить до втрати ними захищеного статусу](#). Незалежно від допустимості перебування легко озброєного персоналу на території медичних формувань, будь-яка присутність озброєних людей в медичних формуваннях підвищує ризик стати ціллю для нападу та піддає загрозі життя, безпеку та гідність цивільних, які знаходяться в медичних установах та суміжних спорудах.

Присутність у медичних формуваннях (установах) військових, які тимчасово чи постійно виконують обов'язки медичного персоналу

Військові можуть виконувати функції персоналу медичних формувань, якщо їх [тимчасово на визначений період часу призначили](#) для виконання виключно медичних функцій, або ж [на постійній основі](#). Всі медичні працівники користуються спеціальним захистом та повинні носити захисні знаки чи емблеми (червоний хрест, півмісяць тощо). В той же час відсутність емблеми не позбавляє медичних працівників захисту, оскільки емблеми використовуються для ідентифікації, але не є визначальною підставою для захисту. [Використання захисних емблем для військових](#) цілей забороняється. Медичний персонал [втрачає свій захист](#), якщо вони вчиняють дії на шкоду противнику поза межами своїх гуманітарних функцій, зокрема, шляхом безпосередньої участі в бойових діях не в цілях самооборони. Така участь в бойових діях поза межами самооборони робить їх легітимною ціллю. Більше того, вчинення персоналом медичних формувань дій на шкоду противнику, зокрема через безпосередню участь в бойових діях, може перетворити самі медичні формування на легітимні цілі. Також, такі дії можуть піддавати загрозі медичні формування розташовані в суміжних спорудах. Такі дії негативно впливають на доступ до та надання медичної допомоги, оскільки цивільні особи можуть остерігатися звертатися до чи залишатися в таких медичних формуваннях (установах), що підважує заходи боротьби із поширенням вірусних захворювань.

Потенційна втрата захисту від нападу

У виняткових випадках медичні формування [втрачають захисний статус](#), якщо їх використовують для вчинення [дії на шкоду противнику](#) поза межами їх гуманітарних функцій. Такі дії включають не лише безпосередню участь у бойових діях, але і надання притулку військовим, здатним вести бойові дії, які не виконують постійно або тимчасово функції медичного персоналу. [Якщо медичні формування використовуються для вчинення дії на шкоду противнику поза межами їх гуманітарних функцій, втрата захисту настає лише після попередження та надання часу для евакуації хворих та поранених](#). За таких обставин, медичні формування втрачають захист

Дії на шкоду противнику: використання медичних формувань поза їх гуманітарними функціями для прямого чи непрямого впливу на військові операції противника, зокрема будь-яке використання для військових цілей.

Винятковість: скринінгові пункти для COVID-19 повинні бути встановлені для медичних цілей та виключати їх використання для будь-яких інших цілей не пов'язаних з охороною здоров'я.

лише якщо і до того часу поки вони є військовою ціллю. Медичні формування користуються «функціональним» захистом, а не «статусним», та не повинні надавати медичні послуги для отримання спеціального захисту. Наприклад, госпіталь, який використовують як військовий барак, не є медичним формуванням. В той же час, військовий барак, який використовують як імпровізований госпіталь, стає медичним формуванням та отримує спеціальний захист. Скринінгові пункти для COVID-19 залишаються під захистом до тих пір, доки вони використовуються винятково в медичних цілях – таких як вимірювання температури чи медичні огляди. Медичні формування можуть бути причиною певних дій, які можуть заподіювати певну шкоду противнику. Наприклад, якщо медичний транспорт внаслідок пошкодження блокує проведення військової операції. В таких випадках, медичні формування залишаються під захистом до тих пір, доки вони виконують свої гуманітарні функції. У зв'язку із гуманітарними функціями медичних формувань, застосовується вузьке обмежувальне тлумачення втрати ними захисту. Відповідно, дії не повинні розглядатися як такі, що заподіюють шкоду противнику, якщо є певні сумніви щодо цього. На скринінгових пунктах від COVID-19 можуть проводити перевірку та вести облік особових даних, що можна розглядати як дії на шкоду противнику. Але до тих пір, доки така перевірка та облік ведуться для медичних цілей, така діяльність не повинна розглядатися як така, що заподіює шкоду противнику. Необхідно зауважити, що наявність в медичних формувань легкої зброї та амуніції, яку забрали в поранених та хворих та не встигли передати відповідним службам, не веде до втрати медичними формуваннями захисту. Подібно, захист не втрачається, якщо члени воюючих сторін перебувають в медичних формуваннях з медичними цілями.

Військова перевага: Очікувана стороною конфлікту перевага військового характеру, отримана внаслідок збройного нападу.

Військові блокпости: встановлені військовими або правоохоронцями блокпости, які перешкоджають недозволеному чи небажаному руху пішоходів та транспортних засобів. Встановлюються з метою моніторингу та контролю переміщення людей та матеріалів для запобігання насильству чи нападу, або встановлення порушників.

Додатково ускладнює ситуацію паралельне використання скринінгових пунктів від COVID-19 як військових блокпостів. Таке використання ускладнює визначення функції скринінгових пунктів, адже вони можуть розглядатися як військові блокпости або ж об'єкти подвійного призначення, що надають медичні послуги та виконують військові цілі. В такій ситуації, знищення об'єктів подвійного призначення – об'єктів, що використовують паралельно в цивільних та військових цілях – може бути легітимним лише якщо в конкретний момент даний об'єкт можна кваліфікувати як [військову ціль](#). **Навіть у випадку використання скринінгових пунктів від COVID-19 для військових цілей, можлива ситуація за якої напад чи знищення такого пункту не принесе вагомої військової переваги.** В разі наявності сумнівів щодо функцій скринінгових пунктів від COVID-19, сторони збройного конфлікту повинні [вважати](#), що такі пункти залишаються цивільними об'єктами, що користуються спеціальним захистом. Додатково, якщо об'єкти подвійного призначення є воєнною ціллю, будь-який напад на них повинен гарантувати, що [заподіяна 'супутня шкода' не перевищує очікувану військову перевагу, отриману від такого нападу](#), та що прийняті необхідні [запобіжні заходи](#) для мінімізації шкоди цивільному населенню. У зв'язку із зазначеним, навіть якщо скринінгові пункти від COVID-19 можуть розглядатися як легітимна військова ціль, їхня ключова роль в наданні медичних послуг цивільному населенню та запобіганні поширенню хвороби повинна братися до уваги під час аналізу пропорційності наслідків нападу, включаючи коротко- та середньострокові наслідки такого нападу. Перед початком нападу сторони конфлікту повинні впевнитися, що скринінгові пункти від COVID-19 справді є військовою ціллю

'Супутня шкода': термін. Що використовується для позначення негативного впливу на цивільних осіб та інфраструктуру, спричиненого нападом на військовий об'єкт.

та прийняті всі можливі запобіжні заходи для мінімізації шкоди, в тому числі шляхом попередження. В разі сумнівів щодо конкретних функцій скринінгового пункту від COVID-19, слід вважати, що пункт використовується з цивільною метою. Напад повинен бути зупинений, якщо стає ясно, що скринінговий пункт використовується для медичних цілей.

Рекомендації

ГО «Женевський заклик» користується унікальним мандатом щодо співпраці з НДЗГ для запобігання заподіяння шкоди цивільним. Організація проводить превентивну діяльність шляхом діалогу з НДЗГ з питань гуманітарних норм з переконанням, що вказаним групам слід нагадувати про їхні обов'язки під час збройних конфліктів. ГО «Женевський заклик» стурбована становищем цивільних осіб під час збройних конфліктів по всьому світу та нещодавніми [серіями нападів на медичні формування](#), особливо в контексті триваючої пандемії COVID-19. Напади на скринінгові пункти від COVID-19 мають негативний вплив на цивільне населення та хворих, наслідки яких можуть відчуватися і після завершення пандемії. ГО «Женевський заклик» рекомендує сторонам військових конфліктів:

- Використовувати скринінгові пункти від COVID-19 винятково в медичних цілях.
- Проводити оцінку специфічних функцій скринінгових пунктів від COVID-19 перед здійсненням будь-яких нападів, що можуть вплинути на їхню діяльність.
- Припиняти напади, якщо стає зрозумілим використання скринінгових пунктів для медичних цілей.
- Розглянути можливість визначення [зон безпеки](#) в районах встановлення скринінгових пунктів, які віддалено від району проведення військових операцій, або ж [нейтральних зон](#) в районах проведення військових операцій.
- Намагатися проводити політику відсутності зброї на скринінгових пунктах для підвищення безпеки цивільних та медичного персоналу, навіть якщо цього не вимагає МГП.

ГО «Женевський заклик» готова підтримати та співпрацювати з НДЗГ з метою утвердження та розповсюдження даних рекомендацій та заохочує підписання [Зобов'язального акту «Женевського заклику» щодо захисту медицини під час збройного конфлікту](#). За допомогою цієї стандартизованої односторонньої декларації НДЗГ погоджуються, серед інших позитивних та негативних обов'язків, утримуватися від нападів, втручання чи перешкоджання діяльності медиків. Ми вітаємо будь-які інші спеціальні гуманітарні угоди чи односторонні декларації щодо поглиблення та розширення обов'язків із цих питань.